

УДК 631.1:631.3:06

В. В. Іванишин,

к. е. н., генеральний директор Аграрного фонду

СТАНОВЛЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО АГРАРНОГО ВИРОБНИЦТВА ШЛЯХОМ ВІДНОВЛЕННЯ ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНОЇ БАЗИ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розглядаються економічні аспекти становлення ефективного аграрного виробництва шляхом відновлення техніко-технологічної бази підприємств. Досліджено та проаналізовано стан техніко-технологічного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

The economic aspects of effective agrarian manufacture formation by restoration of technique-technological base of the enterprises are researched at article. The condition of technique-technological potential of the agricultural enterprises was investigated.

АКТУАЛЬНІСТЬ ТЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Світова практика нагромадила систему знань щодо становлення ефективного аграрного виробництва на основі формування техніко-технологічної ресурсної складової підприємств за умови врегульованих ринкових відносин, що обумовлюється особливостями сільськогосподарської галузі та специфікою формування пропозиції і попиту на сільськогосподарську продукцію.

Нестабільність сільськогосподарського виробництва, пов'язана значною мірою з передчасною лібералізацією цін на матеріально-технічні ресурси і неефективною ціновою політикою щодо продукції сільського господарства, призвела до різкого падіння платоспроможності сільських товаровиробників. Це викликало зниження темпів оновлення технічних засобів та рівня оснащеності господарств тракторами, комбайнами та іншими засобами механізації. Відповідно зменшилося у десятки разів виробництво сільськогосподарської техніки, на межі банкрутства знаходяться агротехсервісні підприємства. Погіршення стану технічного та агрохімічного забезпечення негативно позначається на обсягах, своєчасності та якості виконання багатьох технологічних операцій і робіт, що призводить до зниження урожайності та зменшення валових зборів сільськогосподарських культур.

За таких умов необхідна чітка організаційна перебудова використання наявного технічного та агрохімічного потенціалу, ремонтно-технічної служби та розвитку ринку аграрного техніко-технологічного сервісу, яка дала б змогу повністю компенсувати допущене зниження рівня матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських формувань.

АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Розвитку теоретичних і практичних аспектів економіки і організації технічного забезпечення, методів визначення ефективності технічних засобів присвячені праці Н.А. Артеменка, В.Г. Більського, М.І. Долішнього, М.І. Кісіля, Ю.О. Конкіна, Г.Г. Косачева, В.О. Питулька, Л.В. Погорілого, М.Г. Ступеня, М.І. Синокова та ін.

Теоретичні й практичні аспекти проблеми організації техніко-технологічного сервісу в сільському господарстві в умовах його реформування та адаптації до ринкового господарювання розглядаються в працях В.П. Алферова, Я.К. Білоуська, В.А. Горемикіна, П.А. Денисенка, Н.О. Дорофєєвої, В.І. Кравчука, Н.В. Краснощокіна, Г.А. Лісовського, В.Я. Лимарева, М.В. Молодика, Г.М. Підлісецького, А.В. Шпілька та інших вчених і практиків. Відзначаючи вагомість отриманих наукових результатів у сфері теорії та практики організації інженерно-технічної та технологічної служби, слід зауважити, що на даний період залишились недостатньо розкритими питання, пов'язані з сучасними особливостями адаптації її структур до ринкових умов. Не розроблено ефективного механізму функціонування техніко-технологічного сервісу в сільському господарстві.

Актуальність проблеми, недостатнє її дослідження та висвітлення в економічній літературі, теоретичне і практичне значення зумовили вибір названої публікації.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою дослідження даного питання є розробка науково-методичних рекомендацій та

практичних пропозицій щодо відновлення аграрної техніко-технологічної бази до ринкових умов.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Значний вплив на ефективність функціонування техніко-технологічної бази підприємств здійснили процеси ринкових перетворень в аграрній сфері. Найбільшою мірою на це вплинули перехід до стихійного ринку з повною лібералізацією цін, відсутність доступу сільськогосподарських товаровиробників до ефективних каналів збуту виробленої продукції і відкритість для імпорту продовольства.

Дослідження показали, що в умовах стихійного неконтрольованого ринку диспаритет цін у системі товарообігу між промисловим і аграрним секторами набуває загрозливого характеру. Внаслідок цього аграрний сектор не отримує коштів на суму 6—7 млрд грн. щорічно. Світова практика доводить, що сільське господарство неспроможне в умовах вільної ринкової економіки та індустріального суспільства до самостійного, без підтримки держави, нагромадження і відтворення. Наріжним каменем аграрної політики виступає концепція підтримки паритету цін і дохідності сільськогосподарського виробництва, що забезпечується такими факторами, як: сприяння формуванню організованого ринку та його інфраструктури; підтримки активної діяльності на ринку виробників та їх об'єднань; присутність на ринку держави у якості його суб'єкта; наявність державно-регуляторної політики, спрямованої на стабілізацію цін на ринку, збалансування попиту та пропозиції. Необхідність оптимального поєднання участі держави з ринковими регуляторами пов'язана з важливістю прискорення виходу товаровиробника на цивілізований ринок сільськогосподарської продукції.

Цілеспрямована регуляторна політика держави щодо розбудови матеріально-технічної бази повинна здійснюватися за такими основними напрямками: підтримка розвитку ринкової інфраструктури у даному напрямі; квотування виробництва окремих видів продукції сільського господарства через державні товарні цільові програми; стабілізація цін з метою регулювання доходів товаровиробників шляхом запровадження механізмів підтримки мінімальних гарантованих цін; вплив на формування попиту на продовольство на внутрішньому ринку шляхом фінансових впливів; стабілізація ємності ринку та підтримка доступної споживчої ціни через здійснення товарних інтервенцій; збільшення попиту шляхом оплати продовольчої допомоги найбільш вразливим групам населення; запровадження механізмів стимулювання експорту і пошуку нових ринків збуту сільськогосподарської продукції за межами країни тощо.

Сучасні процеси в аграрному секторі обумовлюють необхідність проведення активної політики щодо запровадження нових підходів до формування організованого сільськогосподарського ринку, спрямованої на перехід від недостатньо

сформованої ринкової до ринково-контрольованої і регульованої економіки, політики, яка б чітко визначала роль держави як посередника і партнера для сільського господарства.

З метою визначення основних пріоритетів розвитку сектора агротехнічного та агротехнологічного забезпечення необхідно проаналізувати показники ефективності його функціонування, виявити наявні резерви. Серед основних показників ефективності використання агротехнічного ресурсу сільськогосподарських підприємств виокремлюють: обгрунтований розмір витрат технічних засобів і засобів хімізації на вирощування одиниці продукції, збереження і відтворення родючості ґрунту та ефективного використання засобів виробництва, забезпечення одержання максимального прибутку як з одиниці площі, так і на одиницю технічних і хімічних засобів. Критерієм економічної доцільності використання технічного ресурсу в сфері хімізації є досягнення економії сукупної суспільної праці (живої та уречевленої).

Протягом реформаційного періоду в Україні виникла і продовжує загострюватись продовольча проблема. Виникла реальна загроза послаблення продовольчої безпеки держави, тобто забезпечення населення продуктами харчування вітчизняного виробництва за доступними цінами. Один із факторів, що цьому сприяє — деіндустріалізація виробництва, як результат послаблення матеріально-технічної бази аграрного сектора, а також деградації технічного потенціалу. Це внутрішня причина, що актуалізує доцільність відновлення парку силових та робочих машин як найбільш активного елементу матеріально-технічної бази села. Зовнішніх чинників два. Перший — подорожчання енергоносіїв, початок якому поклало стрибкоподібне підвищення світових цін на нафту. Другий — вступ України до Світової організації торгівлі (СОТ). Він несе в собі як позитивні, так і негативні моменти. Перші пов'язані із розширенням ринків збуту сільськогосподарської продукції та продовольства. Другі — з послабленням захисту внутрішнього ринку і значним посиленням конкуренції з виробниками інших країн з усіх континентів. За висновками експертів, першими "жертвами" членства України в СОТ можуть стати вітчизняне машинобудування та агропромисловий комплекс.

За останні 15 років потужність нових моделей тракторів і самохідних сільгоспмашин у США, ФРН, Франції, Англії та інших розвинених країнах практично подвоїлась. Вітчизняні базові типи аналогічної техніки відстають за технічним рівнем на 1—2 покоління, а загальне енергомашинне забезпечення виробництва у 3—5 разів. У зв'язку з цим тривалість виконання основних технологічних операцій в рослинництві перевищує оптимальну у 2—3 і більше разів, що призводить до недобору 30—50% продукції [5, с. 5]. Створені у 80-і роки минулого сторіччя комплекси сільськогосподарських машин перестали в останнє десятиріччя забезпечувати своєчасне і якісне виконання всього ком-

плексу сільськогосподарських робіт, а в загальному спаді ефективності сільськогосподарського виробництва на фактор механізації припадає 40—50%. У таких екстремальних умовах надзвичайно загострилась проблема визначення базових типів машин. Фахівці розрізняли два шляхи. Перший означав еволюційний розвиток системи машин з орієнтацією на вітчизняні переважно моноопераційні технології та малі й середні потужності для енергозасобів. Другий виступав альтернативою першому і передбачав прискорене скорочення розриву у відставанні шляхом створення та освоєння масового виробництва енергонасичених універсальних комбінованих комплексів машин на основі уніфікації, скорочення марочності та радикального підвищення надійності машин та агрегатів [6, с. 9—10].

Для практичного втілення було обрано другий варіант, який знайшов відображення у двох державних програмах: "Програмі розвитку виробництва технологічних комплексів машин і обладнання для агропромислового комплексу на 1998—2005 роки" та "Державній програмі розвитку виробництва складної сільськогосподарської техніки на 2004—2006 роки". Крім того, був прийнятий Закон України "Про стимулювання розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу". Це принесло певні позитивні результати. Так, за 11 міс. 2005 року підприємствами тракторного і сільськогосподарського машинобудування було виготовлено машин і знарядь на 2210,3 млн грн., а реалізовано — на 2055,8 млн грн. Проте повністю потреби аграрного сектора у тракторах, зернозбиральних комбайнах та іншій техніці вітчизняним сільгоспмашинобудуванням не задовольняється і значна кількість техніки закуповується за кордоном.

Фундаментом сучасного сільськогосподарського машинобудування є використання в машинах компонентів високого технічного рівня. Завдяки цьому чиннику комбайнозбирання розвинених країн піднялось на якісно новий рівень, що дало змогу створити новітні комбайни 5-го покоління. Сучасні розробки науковців і конструкторів спрямовані на високопродуктивні комбайни потужністю 400—500 к.с. із підвищеними можливостями їх транспортування за рахунок застосування індивідуального електроприводу робочих елементів, що дасть змогу підвищити на 50% продуктивність комбайнів, зменшити витрати пального на 25—40% і знизити прямі витрати на збирання в розрахунку на га 7—42 євро.

Порівнянням технологічних можливостей різних типів зернозбиральних комбайнів за-

Таблиця 1. Режими і показники якості роботи обчисувальних агрегатів на збиранні озимої пшениці

Показники	Варіанти агрегатів					
	СК-5М «Нива» +		Дон – 1500 +		«Джон – Дір-9500» +	
	ЖОН-4 (очіс)	Суцільний зріз	ЖОН-6 (очіс)	Суцільний зріз	СХ-84 (очіс)	Суцільний зріз
Урожайність, ц/га	34	34	39	39	43	43
Продуктивність год. / т	8,5	5,0	13,9	10,4	24,0	11,8
Втрати зерна, %: всього	4,15	3,00	3,93	2,81	2,37	2,01
за жнивваркою	2,94	0,76	2,53	0,45	1,20	0,50
за молотаракою	1,21	2,24	1,40	2,36	1,17	1,51
Засміченість волоху, %	1,36	3,48	2,07	2,26	0,82	1,39

свідчило, що спосіб збирання зернової частини урожаю шляхом обчисування можна прогнозувати як ефективний напрям у удосконаленні техніко-технологічної бази. При цьому можливо зменшити потужність, матеріаломісткість комбайнів і забезпечити економію пального (табл. 1).

Як видно з даних табл. 1, варіант збирання зернових культур з обчисуванням пов'язаний із більшими втратами зерна за жнивваркою, але має відчутні переваги у продуктивності та засміченості вороху.

У конструкціях коренеплодозбиральних машин та комбайнів особливу увагу приділяють системі очищення коренеплодів від забруднення. Вони обладнанні високоефективними очисними робочими органами, що дозволяє отримувати практично майже чисті коренеплоди. Загальна забрудненість зібраних коренеплодів комбайнами "HOLMER" та CF-10 фірми "Франц Кляйне" (ФРН) становить 0,4% та 2,3% відповідно, а комбайнами М-41 МН "MATROT" та LECTRA 4005 "MORO" (Франція) — 2,2% і 2,8% відповідно, що удвічі менше аналогічного показника українських машин і в десятки разів менше так званого ФЗ, що його визначають цукрові заводи України.

Постійно удосконалюється й техніка для заготівлі кормів. У конструкціях цих машин характерним є збільшення продуктивності за рахунок ширини захвату косарок, сіноворушилок, валкоукладачів до 15 м, а також збільшення робочої швидкості цих машин до 20 км/год.

Слід зазначити, що аграрний техніко-технологічний потенціал підприємства відіграє одну з вирішальних ролей в збалансованому та поступальному розвитку агропромислового комплексу. Він сприяє процесу інтеграції і координації підприємств матеріально-технічного постачання, технічного, агрохімічного, зоотехнічного, ветеринарно-санітарного обслуговування виробничих процесів, сільського будівництва, меліоративного та транспортного забезпечення. Розвиток сервісу базується на впровадженні досягнень науки і техніки, передового зарубіжного досвіду, що створює об'єктивну основу для формування ефективних діючих суб'єктів господарювання.

Основною проблемою стабільного розвитку аграрного техніко-технологічного потенціалу є низька конкурентоспроможність аграрних підприємств і їх продукції внаслідок порушення еквівалентного збалансованого міжгалузевого цінового обміну між промисловістю і сільським господарством. Конкретним проявом порушення еквівалентного обміну є дисбаланс цін на матеріально-технічні ресурси для села і на сільськогосподарську продукцію.

За останні роки темпи зростання ціни, наприклад, на трактор Т-150К випереджали зростання цін на зерно в 7,2 рази, а на м'ясо великої рогатої худоби — в 14,9 рази. Проблема посилюється хронічно неплатоспроможністю сільськогосподарських товаровиробників, що проявилось в значному зниженні обсягів придбання ними технічних засобів. У результаті за своїм технічним і технологічним становищем сільськогосподарське виробництво опинилося на рівні 60-х років минулого століття. На основі досліджень встановлено, що основними факторами, які зумовили вищевказані негативні процеси, є низькі закупівельні ціни на сільськогосподарську продукцію поряд з монополно-високими цінами на засоби виробництва, високі відсоткові ставки за кредити, неконтрольований імпорту продовольства, незадовільна технологічна дисципліна.

За цих умов як у сфері техніко-технологічного сервісу, так і у сфері безпосереднього машиновикористання почався вимушений пошук нових ефективних організаційно-економічних форм виробничої діяльності. На базі державної, приватної і колективної власності почали створюватися прокатні пункти, збирально-транспортні загоны, машинно-технологічні станції. У їх формуванні беруть участь інженерно-технічні служби сільськогосподарських підприємств, сервісних та інших структур, заводів тракторного і сільськогосподарського машинобудування, комерційні підприємства. Напрямок їх виробничої діяльності — забезпечення сільськогосподарських товаровиробників матеріально-технічними ресурсами, виконання найважливіших сільськогосподарських робіт та надання інших послуг.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Для підвищення ефективності аграрної праці необхідно запровадити комплексне постачання господарств матеріально-технічними засобами, довести технічну оснащеність сільськогосподарських підприємств до нормативного рівня, впроваджувати індустриальні технології, що сприятиме зменшенню трудових затрат у 2—3 рази.

Доцільно забезпечити баланс між силовими і робочими машинами. Встановлено, що кожний трактор, який не повністю укомплектований набором технологічних машин, обумовлює недоотримання сільськогосподарської продукції. Дослідження показали, що із збільшенням вартості робочих сільськогосподарських машин, яка припадає на 1 трактор, показники машиновикористання суттєво поліпшуються. Вимагає покращення

показник співвідношення між кількістю машин і величиною коштів, що забезпечують їх технічно справний стан і продуктивне використання. Від цього значною мірою залежить ефективне використання сільськогосподарської техніки, відповідно покращуються показники конкурентоспроможності продукції і підприємства в цілому.

У умовах перехідного періоду проблему ефективного використання сільськогосподарської техніки в господарствах різних організаційно-правових форм необхідно вирішувати шляхом:

- удосконалення політики формування цін на матеріально-технічні ресурси і сільськогосподарську продукцію в напрямі досягнення паритетності і механізму державної підтримки при придбанні техніки, розширити субсидії при купівлі її у лізинг. Держава повинна використовувати конкурсні форми залучення банків і фірм для організації лізингу;
- підтримки інноваційного розвитку машинно-технологічних станцій, що означає одночасну підтримку виробника сільськогосподарської продукції. Таке вирішення проблеми дасть можливість частково зменшити потребу господарств в спеціальних кредитах на закупівлю паливно-мастильних матеріалів і запчастин, скоротити потребу в техніці;
- переходу на часткове відшкодування державою вартості енергоносіїв;
- екологізації машинно-тракторного парку, що передбачає зменшення техногенного навантаження на ґрунт і навколишнє середовище.

Література:

1. Энциклопедический словарь бизнесмена: менеджмент, маркетинг, информатика / Под. ред. Н.И. Молдована. — К.: Техника, 1993. — 856 с.
 2. Алексеенко Л.М. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок / [Л.М. Алексеенко, В.М. Олексієнк, А.І. Юркевич]. — К.: Видавничий будинок "Максимум"; Тернопіль: "Економічна думка", 2000. — 592 с.
 3. Артюхов В.Х. Методологія соціально-економічного пізнання: навч. пос. / [В.Х. Артюхов, В.М. Мішин, В.М. Свінцицький]. — К.: КНЕУ, 2005. — 352 с.
 4. Маршал А. Принципы экономической науки: [пер. с англ.] / Маршал А. — М.: Издательская группа "Прогресс", 1993. — Т.1. — 416 с.
 5. Погорілий Л.В. Сучасні проблеми землеробської механіки і машинознавства при створенні сільськогосподарської техніки нового покоління / Л.В. Погорілий // Техніка АПК. — 2003. — № 11. — С. 4—7.
 6. Погорельый Л.В. Научно-методические принципы обоснования и прогнозирования направленного развития сельскохозяйственной техники нового поколения и гибких технологических систем / Л. В. Погорельый // 36. наук. праць Національного аграрного університету. — К.: НАУ, 1999. — Т. VI. — С. 9—19.
 7. Аграрна техніка / Мінагрполітики, "Агропромтепліца". — К.: 2002. — 80 с.
- Стаття надійшла до редакції 23.11.2009 р.